

Sytuacja społeczno- -ekonomiczna seniorów

Znak jakości przyznany CBOS przez
Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 23 stycznia 2019 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

Obecnie wiele krajów – nie tylko w Europie – zmagają się z problemem starzenia się społeczeństwa, a temat seniorów i starości coraz częściej jest przedstawiany jako wyzwanie dla współczesnego świata. W Polsce z roku na rok mamy do czynienia ze wzrostem odsetka osób w wieku 60+. Z danych Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że w 2017 roku udział osób po 60. roku życia w całej populacji Polski wynosił 24,2%¹. Prognozy na przyszłość jasno pokazują, że proces starzenia się społeczeństw będzie postępował. Takie zmiany nie tylko bardzo widocznie wpływają na kwestie społeczne, demograficzne i gospodarcze, ale także wymuszają potrzebę refleksji i przeanalizowania tematu starości oraz funkcjonowania seniorów w dzisiejszym świecie.

W 2016 roku ukazał się komunikat z badań zrealizowanych przez CBOS, który odnosił się do życia współczesnych seniorów w Polsce². Dynamika zmian oraz aktualność zagadnień stały się impulsem do ponownego przyjrzenia się problemowi. Do przedstawionych poniżej analiz wykorzystano połączone zbiory z ośmiu badań zrealizowanych przez CBOS w okresie styczeń – sierpień 2019³. Otrzymano próbę, której liczebność wynosiła 8145 pełnoletnich mieszkańców Polski, w tym 2662 stanowiły osoby po 60. roku życia, co dało możliwość porównania grupy badanych w wieku starszym (60+) w odniesieniu do całej populacji. W grupie seniorów wyróżniono trzy kategorie wiekowe: 1) 60–64 lata, 2) 65–74 lata, 3) 75 lat i więcej.

GOSPODARSTWO DOMOWE

W gospodarstwach domowych osób starszych obserwujemy zjawisko singularyzacji, czyli wysokiego odsetka ludzi, którzy mieszkają samotnie. Liczba jednoosobowych gospodarstw rośnie wraz z wiekiem. Przeszło co piąty (22%) Polak po 60. roku życia mieszka w pojedynkę: wśród osób w wieku 60–64 lata – 15%, zaś wśród grupy wiekowej 75+ – ponaddwukrotnie więcej (34%).

Ponad połowa ogółu badanych po 60. roku życia (54%) mieszka z jedną osobą. Możemy przypuszczać, iż są to małżeństwa w starszym wieku bądź rodzic z dorosłym dzieckiem. Spora część starszych respondentów – prawie jedna czwarta (24%) – mieszka w wieloosobowych gospodarstwach domowych.

¹ Zob. <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/osoby-starsze/osoby-starsze/informacja-o-sytuacji-osob-starszych-na-podstawie-badan-glownego-urzedu-statystycznego,1,2.html>

² Zob. komunikat CBOS „Portret społeczno-demograficzny seniorów”, listopad 2016 (oprac. J. Kalka).

³ Badania „Aktualne problemy i wydarzenia” (344–351) zrealizowano na ogólnopolskich, reprezentatywnych, losowych próbach dorosłych mieszkańców Polski.

TABELA 1

Z ilu osób, łącznie z Panem(ią), składa się Pana(i) gospodarstwo domowe?	Ogółem osoby w wieku 18+	Ogółem osoby w wieku 60+	Odpowiedzi według grup wiekowych			
			do 59 lat	60-64 lata	65-74 lata	75 lat i więcej
			w procentach			
Z jednej	12	22	7	15	22	34
Z dwóch	30	54	17	56	56	48
Z trzech i więcej	58	24	76	29	22	18

W ostatnich trzech latach zmniejszył się odsetek seniorów żyjących w kilkuosobowych gospodarstwach domowych (złożonych z trzech lub większej liczby osób), przybyło zaś mieszkających z jedną osobą.

TABELA 2

Z ilu osób, łącznie z Panem(ią), składa się Pana(i) gospodarstwo domowe?	Odpowiedzi osób w wieku 60+ według terminów badań	
	2015/2016	2019
	w procentach	
Z jednej	21	22
Z dwóch	49	54
Z trzech i więcej	31	24

Głównym powodem singularyzacji jest śmierć współmałżonka. Prawie co czwarty (24%) Polak po 60. roku życia to wdowiec lub wdowa. W przypadku grupy wiekowej 75+ jest to niemalże połowa badanych (47%).

TABELA 3

Jaki jest aktualnie Pana(i) stan cywilny?	Ogółem osoby w wieku 18+	Ogółem osoby w wieku 60+	Odpowiedzi według grup wiekowych			
			do 59 lat	60-64 lata	65-74 lata	75 lat i więcej
			w procentach			
Kawaler/panna	23	4	31	7	3	2
Żonaty/mężatka	63	67	62	75	70	49
Rozwiedziony(a)/w separacji	5	5	5	7	5	2
Wdowiec/wdowa	9	24	2	11	22	47

PRACA ZAWODOWA I STATUS SPOŁECZNY

Zdecydowana większość (85%) Polaków po 60. roku życia jest nieaktywna zawodowo, a 12% nadal pracuje w pełnym wymiarze godzin. Dotyczy to głównie osób w wieku 60-64 lat - co czwarty senior w tej grupie deklaruje, że jest zatrudniony w pełnym wymiarze czasu, a 4% podejmuje pracę w niepełnym.

TABELA 4

Czy obecnie pracuje Pan(i) zarobkowo (na etacie, we własnym zakładzie lub gospodarstwie albo bierze Pan(i) prace zlecone) niezależnie od tego, czy jest to Pana(i) główne źródło utrzymania?	Ogółem osoby w wieku 18+	Ogółem osoby w wieku 60+	Odpowiedzi według grup wiekowych			
			do 59 lat	60-64 lata	65-74 lata	75 lat i więcej
			w procentach			
Tak, w pełnym wymiarze czasu	49	12	67	25	6	1
Tak, w niepełnym wymiarze czasu	3	2	4	4	2	0
Tak, dorywczo	2	1	3	1	1	1
Nie	45	85	26	70	91	98

W ciągu ostatnich trzech lat minimalnie zwiększyła się liczba osób, które pracują w pełnym wymiarze czasu po ukończeniu 60. roku życia (o 2 punkty procentowe, z 10% do 12%).

TABELA 5

Czy obecnie pracuje Pan(i) zarobkowo (na etacie, we własnym zakładzie lub gospodarstwie albo bierze Pan(i) prace zlecone) niezależnie od tego, czy jest to Pana(i) główne źródło utrzymania?	Odpowiedzi osób w wieku 60+ według terminów badań	
	2015/2016	2019
	w procentach	
Tak, w pełnym wymiarze czasu	10	12
Tak, w niepełnym wymiarze czasu	2	2
Tak, dorywczo	2	1
Nie	86	85

Znaczna większość osób po 60. roku życia (87%) otrzymuje rentę bądź emeryturę, a w grupie 75+ niemalże wszyscy (98%). Prawie co trzeci (31%) badany z grupy wiekowej 60-64 lata nie pobiera ani renty, ani emerytury. Ma to prawdopodobnie związek z tym, że co czwarty senior w tym przedziale wiekowym pracuje w pełnym wymiarze czasu.

TABELA 6

Czy otrzymuje Pan(i) rentę lub emeryturę, niezależnie od tego, czy jest ona Pana(i) głównym źródłem utrzymania czy też nie?	Ogółem osoby w wieku 18+	Ogółem osoby w wieku 60+	Odpowiedzi według grup wiekowych			
			do 59 lat	60-64 lata	65-74 lata	75 lat i więcej
			w procentach			
Tak	33	87	7	69	96	98
Nie	67	13	93	31	4	2

TABELA 7

Czy otrzymuje Pan(i) rentę lub emeryturę, niezależnie od tego, czy jest ona Pana(i) głównym źródłem utrzymania czy też nie?	Odpowiedzi osób w wieku 60+ według terminów badań	
	2015/2016	2019
	w procentach	
Tak	86	87
Nie	14	13

Wśród respondentów po 60. roku życia 15% nadal jest aktywnych zawodowo w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu bądź pracuje dorywczo. Większość (73%) osób starszych pracujących w pełnym wymiarze nie pobiera renty ani emerytury. Seniorzy, którzy posiadają pracę w niepełnym wymiarze,

a także ci zarabiający dorywczo w zdecydowanej większości otrzymują emeryturę lub rentę. W przypadku osób niepracujących prawie każda (96%) deklaruje pobieranie takich świadczeń, jedynie 4% z nich przyznaje, że nie dostaje emerytury ani renty.

TABELA 8

Czy otrzymuje Pan(i) rentę lub emeryturę, niezależnie od tego, czy jest ona Pana(i) głównym źródłem utrzymania czy też nie?	Odpowiedzi osób w wieku 60+			
	Czy obecnie pracuje Pan(i) zarobkowo niezależnie od tego, czy jest to Pana(i) główne źródło utrzymania?			
	Tak, w pełnym wymiarze czasu	Tak, w niepełnym wymiarze czasu	Tak, dorywczo	Nie
	w procentach			
Tak	27	74	73	96
Nie	73	26	27	4

Głównym świadczeniem pobieranym przez seniorów jest emerytura, otrzymuje ją ogółem 77% Polaków powyżej 60 lat. Rentę z tytułu niezdolności do pracy pobiera 5% badanych, zaś 4% ma przyznaną rentę rodzinną. Biorąc pod uwagę to, że 85% polskich seniorów nie pracuje, emerytura jest prawdopodobnie ich głównym źródłem utrzymania.

TABELA 9

Respondenci pobierający: świadczenie emerytalne	Odpowiedzi osób w wieku 60+	
	w procentach	
rentę z tytułu niezdolności do pracy	77	
rentę rodzinną	5	
rentę socjalną	4	
Niepobierający emerytury ani renty	1	
	13	

DOCHODY I WARUNKI MATERIALNE

Największy odsetek osób po 60. roku życia (29%) deklaruje, że ich miesięczne dochody przypadające na jedną osobę w gospodarstwie domowym wynoszą od 1300 do 1799 zł. W przypadku mniejszej części tej grupy – 24% – wysokość dochodów wynosi od 900 do 1299 zł. Osoby w wieku 60–64 lat relatywnie częściej niż pozostali seniorzy osiągają dochody *per capita* do 899 zł. Natomiast badani w wieku 65–74 lat i 75+ (po 32%) najczęściej deklarują dochody *per capita* mieszczące się w przedziale 1300–1799 zł.

TABELA 10

Ile wynoszą przeciętne miesięczne dochody netto (na rękę) przypadające na jedną osobę w Pana(i) gospodarstwie domowym?	Ogółem osoby w wieku 18+	Ogółem osoby w wieku 60+	Odpowiedzi według grup wiekowych			
			do 59 lat	60–64 lata	65–74 lata	75 lat i więcej
			w procentach			
Do 899 zł	16	10	19	18	7	5
Od 900 do 1299 zł	21	24	19	22	23	28
Od 1300 do 1799 zł	22	29	19	24	32	32
Od 1800 do 2499 zł	19	20	18	18	21	21
2500 zł i więcej	23	17	25	19	17	14

Prawie połowa Polaków po 60. roku życia (49%) uważa, że ich warunki bytowe są dobre. Oznacza to, że w ciągu trzech lat znacząco wzrósł odsetek seniorów zadowolonych ze swojej sytuacji materialnej. Dla porównania: w 2016 roku największy odsetek (49%) osób starszych oceniał swoje warunki materialne jako średnie. Obecnie taką ocenę deklaruje 43% badanych. Różnicę widać również w odsetku seniorów, którzy uważają, że ich sytuacja bytowa jest zła. Wcześniej 13% oceniało ją negatywnie, teraz jest to 8%. Poprawę oceny własnych warunków materialnych możemy zaobserwować także przy porównywaniu wyników wyszczególnionych grup wiekowych wśród wszystkich osób starszych w Polsce. Prawdopodobnie wiąże się to głównie z podwyższeniem emerytur i rent, a także wysokości najniższych świadczeń. Według danych Zakładu Ubezpieczeń Społecznych wysokość kwoty najniższych świadczeń emerytalnych od 2016 roku wzrosła z 882,56 zł do 1100 zł miesięcznie⁴.

TABELA 11

Jak Pan(i) ocenia warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:	Ogółem osoby w wieku 18+	Ogółem osoby w wieku 60+	Odpowiedzi według grup wiekowych			
			do 59 lat	60–64 lata	65–74 lata	75 lat i więcej
			w procentach			
złe	6	8	4	8	8	9
średnie	33	43	29	40	43	47
dobre	61	49	67	52	49	44

TABELA 12

Jak Pan(i) ocenia warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:	Odpowiedzi osób w wieku 60+ według terminów badań	
	2015/2016	2019
	w procentach	
złe	13	8
średnie	49	43
dobre	39	49

Wśród seniorów najgorzej oceniających swoje warunki materialne najwięcej (42%) jest osób, których miesięczny dochód *per capita* w gospodarstwie domowym wynosi od 900 do 1299 zł. Natomiast w grupie średnio oceniającej swoją sytuację materialną największy odsetek (35%) stanowią badani z dochodem o wysokości od 1300 do 1799 zł. Pośród najbardziej zadowolonych osób 60+ najliczniejszą grupę (30%) stanowią te z dochodem równym 2500 zł i więcej.

⁴ Zob. <https://www.zus.pl/swiadczenia/emerytury/kwoty-najnizszych-swiadczen-emerytalno-rentowych>

TABELA 13

Jak Pan(i) ocenia warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:	Odpowiedzi osób w wieku 60+				
	Miesięczne dochody na jedną osobę:				
	do 899 zł	od 900 do 1299 zł	od 1300 do 1799 zł	od 1800 do 2499 zł	2500 zł i więcej
	w procentach				
złe	29	42	21	7	1
średnie	12	29	35	18	6
dobrze	6	15	26	23	30

Ciekawą kwestią może być to, jak liczba osób, z którymi mieszka polski senior, wiąże się z jego oceną warunków materialnych. Najbardziej zadowoleni ze swojej sytuacji bytowej są ludzie po 60. roku życia, którzy mieszkają z jedną osobą (54%). Połowa (50%) Polaków po 60. roku życia mieszkająca pod jednym dachem z dwoma osobami lub większą ich liczbą także pozytywnie ocenia swoje warunki bytowe. Blisko połowa (48%) seniorów, którzy mieszkają w pojedynkę, uważa, że ich sytuacja materialna jest średnia, a 16% w tej grupie ocenia ją negatywnie. Możemy zatem stwierdzić, że starsi ludzie mieszkający samotnie są mniej usatysfakcjonowani swoją sytuacją materialną.

TABELA 14

Jak Pan(i) ocenia warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:	Odpowiedzi osób w wieku 60+		
	Liczba osób w gospodarstwie domowym		
	Jedna	Dwie	Trzy i więcej
	w procentach		
złe	16	6	6
średnie	48	40	44
dobrze	36	54	50

Starzenie się społeczeństwa stanowi jedno z głównych wyzwań współczesnego świata. Polska pod tym względem przoduje w UE, odnotowuje się u nas szybki wzrost liczby osób starszych w stosunku do całej populacji. Temat starości coraz częściej interesuje przedstawicieli wielu dziedzin życia społecznego, a także wymusza potrzebę przyjrzenia się z bliska temu, jak żyją seniorzy oraz jak wygląda ich codzienność.

W ciągu ostatnich trzech lat zmniejszył się odsetek gospodarstw wieloosobowych seniorów, natomiast wzrosła liczba tych, w których mieszkają dwie osoby. Od 2016 roku przybyło osób po 60. roku życia, które są zadowolone ze swojej sytuacji materialnej, a deklarowana poprawa warunków życia w tej grupie jest zbieżna z trendami obserwowanymi w całym społeczeństwie. Aktywność zawodowa osób 60+ jest stosunkowo niewielka, a po 64. roku życia maleje jeszcze wyraźniej.

Opracowała

Maria Kucharczyk